

Operní dramaturgie 19. století

některé důležité termíny a jejich stručné vysvětlení (abecedně):

- *colpo di scena* (it.); *coup de théâtre* (franc.) – „rána“, „úder“ → náhlý dramatický zvrat
- *couleur locale* (franc.) – „lokální kolorit“ → termín se poprvé objevuje u spisovatele, básníka, dramatika a politika Victora Huga (1802–1885) v předmluvě k jeho historickému dramatu *Cromwell* (*Préface de Cromwell*, 1827, drama bylo scénicky poprvé uvedeno teprve r. 1956)¹; velmi zjednodušeně řečeno, jde o autorovu polemiku s estetickým ideálem francouzského klasicismu 17. století (Pierre Corneille, Jean Racine ad.) ve jménu romantismu; v opeře 19. století označuje termín *couleur locale* uplatnění scénických i hudebních prvků, charakterizujících dobu a prostředí, v nichž se odehrává příslušný děj: jedná se o scénu (kulisy), kostýmy, a hudebně pak zvláště o sborové a taneční výjevy
- *éclat* (franc.) – záblesk, výbuch, pobouření, skandál: *éclat de rire* = výbuch smíchu; srov. výše *colpo di scena*
- *parola scenica* (it.) – „klíčové slovo“ neboli slovo či krátké slovní spojení, které jakoby naráz pojmenuje danou scénickou situaci, takže další vysvětlující slova jsou víceméně zbytečná; termín použil Giuseppe Verdi v dopisu libretistovi Antonio Ghislanzoni, s nímž spolupracoval na opeře *Aida* (prem. 1871)
- *tableau* (franc.) – obraz; v opeře 19. století se pod tímto pojmem míní velká rozlehlá scéna za účasti sólistů, ansámblů, sboru, orchestru a případně baletu, jež má být v první řadě „podívanou“; srov. *tableau vivant* – živý obraz, oblíbený dobový (nejen) divadelní žánr
- drama uzavřené formy: poprvé realizováno v tragédiích antických (řeckých) autorů; jeho hlavní pravidla shrnul filozof Aristoteles (4. stol. př.n.l.) ve spisu *Poetika*; jeho hlavní zásadou je pět stádií děje (později pět dějství dramatu): *expozice* – *kolize* – *krize* – *peripetie* – *katastrofa*; *expozice* představí aktéry děje a naznačí konflikt, o nějž v dramatu půjde; *kolize* znamená stupňování konfliktu, a *krize* jeho vyvrcholení; *peripetie* představuje zdánlivé odbočení nebo naznačení možností případného smírného řešení; *katastrofa* znamená rozuzlení konfliktu v podobě smrti hlavní postavy (či postav: např. dvojice milenců)²; v novější době byly tyto principy znovu promyšleny zvláště v období francouzského klasicismu (17. století, éra krále Ludvíka XIV., srov. jinde) a byl k nim mj. přidán požadavek tří jednot: *jednota místa* – *jednota času*³ – *jednota děje*; srov. dále německé osvícenství 18. století a

¹ Srov. Victor Hugo, *Předmluva ke Cromwellovi*, přel. Zdeněk Bartoš, Praha, nakl. Kant a Akademie múzických umění, 2006; srov. též níže poznámky k dramatu uzavřené a k dramatu otevřené formy

² Spis *Poetika* (poslední české vydání je z r. 2008) je nedokončený resp. se možná dochoval fragmentárně, neboť je v něm obsažen rozsáhlý výklad o tragédii a stručnější výklad o eposu, avšak chybí výklad o komedii; srov. Umberto Eco, *Jméno růže (Il nome della rosa)*, orig. 1980, česky 1985; s výkladem o tragédii souvisí Aristotelův pojem *katarze (katharsis)* neboli očistění: smrt hlavního hrdiny tragédie, který ze všech sil, leč marně, čelil svému osudu, vyvolává v divákovi zároveň úděs a slzy soucitu

³ Jednota času znamená, že děj tragédie se má odehrát v časovém rozmezí 24 hodin

jeho „měšťanskou tragédií“ (*bürgerliches Trauerspiel*): Gotthold Ephraim Lessing (1729–1781)⁴, Friedrich Schiller (1759–1805) ad.

- drama otevřené formy: nalézáme je v dílech Williama Shakespeara (1564–1616) a potom v dílech Victora Huga a dalších autorů 19. – 20. století; vyznačuje se nerespektováním anebo přímým popíráním přísných norem dramatu uzavřené formy neboli tím, že kromě hlavního děje obsahuje i děje vedlejší, že je porušována i jednotota místa a času děje, a že jednotlivá dějství nejsou navzájem pevně („logicky neúprosně“) propojena podle aristotelských požadavků

drama uzavřené formy

jeden hlavní děj
„logické“ propojení děje mezi
jednotlivými akty
jednotota místa děje
jednotota času děje
omezené množství postav, zpravidla ze
stejného společenského prostředí
jednotná rovina jazykového stylu

drama otevřené formy

hlavní děj + vedlejší děje
žádné nebo jen slabé či vágní vazby mezi
akty
změny místa děje
„časové skoky“ v ději
mnoho postav, často z různých
společenských prostředí
různé stylové roviny jazyka

NB: V podčarových poznámkách už neopakují citace a odkazy, které jsem uvedla v mých
překladech studií C. Dahlhause *K metodě operní analýzy* a *Časové struktury v opeře*

jg

⁴ *Láokoón* (1766), *Hamburgische Dramaturgie* (*Hamburská dramaturgie*, 1767nn.) ad. Český překlad vyšel v jednom svazku v Praze v nakl. Odeon r. 1980